

Justyna Michalska

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID 0000-0001-6680-6785

j.michalska@wpa.uz.zgora.pl

Prawo do sądu w regulacjach europejskich i Konstytucji RP

Słowa kluczowe: prawo do sądu, prawa jednostki, gwarancja praw jednostki, Konstytucja RP

Streszczenie. Jednym z podstawowych praw człowieka jest prawo do sądu. Zapewnia ono odpowiedni status jednostce, a ponadto jest gwarancją realizacji innych praw jej należnych. Prawo do sądu jest nieodłącznym elementem państwa demokratycznego. Prawo to uregulowane jest nie tylko w krajowych porządkach prawnych, ale wynika też z regulacji międzynarodowych i unijnych. Jednak prawo międzynarodowe w tym zakresie określa jedynie minimum ochrony, jakie należy zagwarantować jednostce. Państwa-Strony traktatów międzynarodowych winne natomiast wypełniać postanowienia traktatowe. Konstytucja RP reguluje prawo do sądu w art. 45 ust. 1, realizując postanowienia traktatów, których Polska jest stroną.

The right a court in European regulations and the Polish Constitution

Keywords: the right to a court, individual rights, individual rights guarantee, Polish Constitution

Summary. One of the basic human rights is the right to a court. It provides an adequate status to the individual, and is also a guarantee of the realize of other rights due to the individual. The right to a court is an integral part of a democratic state. This right is regulated not only in domestic legal orders, but also results from international and EU regulations. However, international law in this respect only sets out the minimum protection to be guaranteed to the individual. States-Parties to international treaties, however, should comply with the provisions of the treaty. The Constitution of the Republic of Poland regulates the right to a court in art. 45 sec. 1 by implementing the provisions of the treaties to which Poland is a party.

Wstęp

Jedną z gwarancji praw jednostki jest prawo do sądu. Zapewnia ono odpowiedni status jednostce w państwie i, co istotne, chroni również przed nadmiernym działaniem władzy publicznej.

Prawo do sądu jest prawem podmiotowym jednostki i stanowi nieodzowny element koncepcji demokratycznego państwa prawnego, a jego podstawowym celem jest udzielanie ochrony prawnej i zapewnienie bezpieczeństwa prawnego

jednostce¹. Prawo to powinno być skuteczne i gwarantować w praktyce prawidłowy wymiar sprawiedliwości, oparty na zasadzie pewności prawa². Jak zatem podkreśla się w orzecznictwie konstytucyjnym „prawo do sądu pełni ważną rolę w demokratycznym społeczeństwie i nie może być fasadowe czy teoretyczne, ale efektywne i praktyczne”³.

Prawo do sądu należy rozumieć przede wszystkim jako możliwość dochodzenia przez jednostkę praw przed niezależnym, zarówno od władzy wykonawczej, jak i od władzy ustawodawczej, powołanym do tego organem. Prawo to jest nie tylko prawem samym w sobie, ale stanowi również gwarancję ochrony pozostałych praw człowieka⁴.

Prawo do sądu jest jednym z podstawowych praw podmiotowych jednostki, które regulują nie tylko krajowe normy, ale także te o zasięgu międzynarodowym. Jako podstawowe regulacje międzynarodowe dotyczące prawa do sądu można m.in. wskazać art. 10 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw i Podstawowych Wolności Człowieka oraz art. 47 Karty praw podstawowych UE.

Regulacje te przede wszystkim zapewniają jednostce prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpoznania sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd. Paweł Sarnecki podkreśla, że: „prawa do sądu jako prawa osobistego jednostki nie da się oderwać od prawa do sądu jako gwarancji praw i wolności, a z kolei przymioty sądu jako instytucji gwarantującej nie dają się oderwać od zasad organizacyjnych i funkcjonalnych sądów zawartych w przepisach dotyczących ich ustroju”⁵. Z kolei Piotr Hofmański twierdzi, że prawo do sądu ma „charakter wtórny w stosunku do innych praw i wolności, których ochronie służy. Konieczność jego zapewnienia pojawia się bowiem dopiero wówczas, gdy korzystanie z innych praw i swobód napotyka trudności”⁶. Pomimo zagwarantowania jednostce prawa do sądu nie

¹ M. Augustyniak, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2016, s. 1087.

² Wyrok TK z 12 marca 2002 r., P 9/01, OTK 1999, nr 3, poz. 36; wyrok TK z 16 marca 1999 r., SK 19/98, OTK 1999, nr 3, poz. 36. Szerzej na ten temat: Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11-12, s. 87; J. Oniszczyk, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004, s. 723.

³ Wyrok TK z 15 kwietnia 2014 r. (SK 12/13), OTK-A ZU 2014/4, poz. 41.

⁴ M. Sztorc, *Wymiar sprawiedliwości – zagadnienia ogólne*, [w:] *Organy państwowe w ustroju konstytucyjnym RP*, red. H. Zięba-Załucka, Rzeszów 2016, s. 227.

⁵ P. Sarnecki, *Art. 45*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 243.

⁶ P. Hofmański, *Prawo do sądu w sprawach karnych jako gwarancja ochrony praw człowieka*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich ochrona sądowa*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 197.

tylko w krajowych regulacjach, ale również w międzynarodowych, można stwierdzić, że pozostawiają one pewien niedosyt w szczególności co do ochrony osób poszkodowanych.

Za początek kształtowania się międzynarodowej ochrony praw człowieka przyjmuje się ochronę mniejszości religijnych oraz powstanie nowoczesnej koncepcji narodu. Mniej więcej w tym samym czasie powstawało prawo humanitarne, z Konwencjami Genewskimi na czele⁷. Jednocześnie przechodząc do problematyki prawa do sądu na poziomie międzynarodowym, należy zaznaczyć, że prawo to pojawia się już w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r. Zgodnie z art. 10 Powszechnej Deklaracji: „Każda osoba jest uprawniona, na warunkach pełnej równości, by jej sprawa była sprawiedliwie i publicznie rozpatrzona przez niezawisły i bezstronny sąd”⁸. Jednocześnie jej art. 8 stanowi, że każdy „ma prawo do skutecznego odwołania się do kompetentnych sądów krajowych przeciwko czynom naruszającym prawa podstawowe”⁹. Choć Powszechna Deklaracja jako rezolucja nie miała charakteru wiążącego, to jednak odegrała dużą rolę w procesie konstituowania się międzynarodowego prawa praw człowieka¹⁰.

Niewątpliwie znaczącym krokiem ku utworzeniu normatywnego powszechnego systemu praw człowieka było przyjęcie w 1966 r. przez ONZ Międzynarodowego Paktu Praw Osobistych i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych. Jak podkreśliła Teresa Astramowicz-Leyk, paktety te są „kamieniem milowym w uniwersalizacji międzynarodowego systemu ochrony praw i wolności jednostki ludzkiej”¹¹.

Jednocześnie prawa człowieka podlegają nie tylko ochronie powszechnej, ale tworzone są także regionalne regulacje w ramach m.in. Rady Europy, Unii Afrykańskiej

⁷ Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych (I konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik); Konwencja o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu (II konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 56, poz. 175, załącznik); Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych (III konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 175, załącznik); Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik).

⁸ Art. 10 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> [dostęp: 10.11.2023].

⁹ Art. 8 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> [dostęp: 10.11.2023].

¹⁰ M. Radajewski, *Treść i gwarancje prawa do sądu*, [w:] O. Hołub-Kowalczyk, M. Jabłoński, M. Radajewski, *Identyfikacja treści prawa do sądu – wybrane zagadnienia*, Wrocław 2019, s. 17, https://bibliotekacyfrowa.pl/Content/98888/PDF/Identyfikacja_tresci_prawa_do_sadu_wybrane_zagadnienia.pdf [dostęp: 10.11.2023]. Na temat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka – Z. Kędzia, *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka – pomnik czy żywy dokument?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2018, z. 4 s. 5-23.

¹¹ T. Astramowicz-Leyk, *Międzynarodowe systemy ochrony praw i wolności człowieka*, Olsztyn 2009, s. 20.

czy Organizacji Państw Amerykańskich¹². Podkreślenia wymaga, że niejednokrotnie to właśnie regionalne systemy mają dominujący charakter, w szczególności ze względu na podobieństwa ideologiczne, cywilizacyjne czy kulturowe, które to pozwalają na przyjęcie wspólnego stanowiska w kwestii praw człowieka¹³. Jednak zasadnicza odpowiedzialność za realizację praw człowieka należy do każdego państwa oraz społeczności międzynarodowej, z tym zastrzeżeniem, że odpowiedzialność społeczności międzynarodowej ma właściwie charakter subsydiarny i kontrolny¹⁴.

Prawo do sądu w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPC)

Prawo do sądu zostało uregulowane również w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Zgodnie z art. 6 Konwencji „każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd”¹⁵.

Zgodnie z tym artykułem podstawowym elementem tego prawa jest zatem prawo dostępu do sądu¹⁶. Zawarty w art. 6 dostęp do sądu jest dorozumiany w kontekście prawa do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy. Wynika to z rozwiązywania sporów przez sądy. Państwa jednak nie są zobligowane do powołania określonego typu sądów, jednak jeżeli Państwo-Strona EKPC ustanawia sądy różnego typu, to wówczas artykuł ten będzie miał i do nich zastosowanie¹⁷.

Europejski Trybunał Praw Człowieka, dokonując wykładni art. 6 EKPC, powołuje się na zasady ogólne przyjęte przez cywilizowane narody, mając na względzie, że: „każdy powinien mieć możliwość przedstawienia sądowi swojej sprawy oraz inną zasadą ogólną, z której wynika zakaz odmowy wymiaru sprawiedliwości”¹⁸. Ponadto prawo do rzetelnego procesu wyrażone w art. 6 EKPC powinno się interpretować z uwzględnieniem ogólnych wartości, które są zawarte w Konwencji, w szczególności z zasadą państwa prawa.

Za konieczne uznano więc nie tylko wyznaczenie podstawowych elementów ustrojowych wymiaru sprawiedliwości, ale też poddanie funkcjonowania sądów obowiązkowi przestrzegania

¹² A. Redelbach, *Sądy a ochrona praw człowieka*, Toruń 1999, s. 35-36.

¹³ K. Motyka, *Prawa człowieka*, Lublin 2008, s. 58.

¹⁴ M. Augustyniak, *op.cit.*, s. 17.

¹⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 r. Nr 61, poz. 284).

¹⁶ M. Radajewski, *op. cit.*, s. 17. Wyrok ETPC z 21.02.1975 r. w sprawie nr 4451/70, Golder przeciwko Zjednoczonemu Królestwu.

¹⁷ Wyrok ETPC z 14.12.1999 r., Khalfaoui przeciwko Francji, nr 34791/97, pkt 37.

¹⁸ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej*, Warszawa 1992, s. 41.

różnego rodzaju gwarancji proceduralnych i – odpowiednio do pytania: *quis custodiet custodes* – ustanowienia nadzoru europejskiego jako gwarancji o ostatecznym charakterze. Tylko wówczas możliwe jest, by prawa i wolności gwarantowane Konwencją stały się nie tyle „teoretyczne czy iluzoryczne”, co „konkretne i efektywne”¹⁹.

Co istotne, pomimo że Konwencja szeroko ujmuje pojęcie prawa do sądu, to jednak Trybunał sygnalizuje, że prawo do sądu nie jest prawem bezwzględnym.

Trybunał przypomina, że prawo dostępu do sądu zagwarantowane przez Artykuł 6 § 1 Konwencji nie ma charakteru absolutnego i może podlegać ograniczeniom; są one dozwolone w sposób dorozumiany, gdyż prawo dostępu ze swej natury wymaga regulacji przez państwo, co może zmienić się w czasie i miejscu w zależności od potrzeb i zasobów społeczności i jednostek. Przy tworzeniu takich regulacji, Państwa-Strony posiadają pewien margines swobody oceny, lecz ostateczna decyzja co do przestrzegania wymogów Konwencji spoczywa na Trybunale. Ograniczenia prawa do sądu są zgodne z Artykułem 6 Konwencji jedynie wówczas, gdy nie ograniczają lub nie zmniejszają dostępu pozostawionego stronie, w taki sposób lub w takim stopniu, że istota prawa jest osłabiona. Ponadto, takie ograniczenia nie będą zgodne z Artykułem 6 § 1 Konwencji, jeśli nie służą realizacji uzasadnionego celu lub jeżeli nie jest zachowana rozsądna relacja proporcjonalności pomiędzy zastosowanymi środkami a celem, który ma zostać osiągnięty²⁰.

W orzecznictwie strasburskim podkreśla się, że artykuł ten „zawiera gwarancje o charakterze procesowym, a konkretnie gwarantuje prawo do sądu przy rozstrzyganiu o prawach i obowiązkach jednostki”²¹.

Jako że prawo dostępu do sądu nie ma charakteru bezwzględnego, może ono zostać ograniczone. Jako przykład ograniczenia można wskazać chociażby nałożenie rozsądnych terminów, które może sprzyjać propagowaniu należytego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Z kolei wymóg pokrycia kosztów sądowych może wyeliminować bezpodstawne roszczenia lub też może być uzasadniony względami budżetowymi²². Jednakże ograniczenia nie mogą naruszać „samej istoty prawa”²³. Przykładowo zawieszenie postępowania na znaczny okres może stanowić naruszenie prawa dostępu do sądu, stojąc na przeszkodzie uzyskaniu przez jednostkę „rozstrzygnięcia” sporu²⁴.

Ponadto zgodnie z Konwencją prawo to musi być efektywne, co jest związane z obowiązkiem państwa do zapewnienia pomocy prawnej, tłumaczenia lub innego

¹⁹ P. Hofmański, A. Wróbel, [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1, *Komentarz do art. 1-18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010, s. 246.

²⁰ Wyrok ETPC z 20.10.2009 r., 25924/06, Legalis; zob. też: Bêlès i inni przeciwko Czechom skarga nr 47273/99, § 51, § 60, ECHR 2002-IX, i Pérez de Rada Cavanilles przeciwko Hiszpanii, 28.10.1998 r., § 43, Reports 1998 VIII.

²¹ Wyrok ETPC z 8.01.2008 r., 8677/03, Leglis.

²² Wyrok ETPC z 28.05.1985 r., Ashingdane przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, nr 8225/78, pkt 57.

²³ Wyrok ETPC z 28.05.1985 r., Ashingdane przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, nr 8225/78, pkt 57.

²⁴ Wyrok ETPC z 1.03.2002 r., Kutic przeciwko Chorwacji, nr 48778/99, pkt 25.

rodzaju praktycznego wsparcia w celu umożliwienia osobom fizycznym dostępu do postępowań sądowych²⁵.

Prawo do sądu w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Każdemu obywatelowi Unii Europejskiej przysługuje w równym stopniu prawo do sądu. Andrzej Wróbel sygnalizuje jednak, że prawo do sądu jest związane z dwoma systemami praw podmiotowych, tj. prawem podmiotowym unijnym oraz prawem podmiotowym wynikającym z krajowego porządku prawnego, a także z dualistycznym systemem sądowej ochrony prawnej Unii Europejskiej i sądowej ochrony prawnej państw członkowskich²⁶.

Owa dostępność może oznaczać zarówno możliwość dostępu do sądów właściwych, jak i możliwość uzyskania tłumaczenia ustnego, dostęp do informacji oraz dostępność wyroków sądów. Może także dotyczyć geograficznego oddalenia od sądu, jeżeli jego lokalizacja uniemożliwia skarżącym skuteczne uczestnictwo w postępowaniu²⁷.

Artykuł 47 Karty Praw Podstawowych UE stanowi, że

[...] każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem [...]. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd [...]. Każdy ma możliwość uzyskania porady prawnej, skorzystania z pomocy obrońcy i przedstawiciela²⁸.

Ponadto artykuł ten przewiduje również możliwość udzielenia pomocy prawnej.

Artykuł 47 ma zastosowanie do wszystkich praw i wolności wynikających z prawa Unii Europejskiej. Z wyjaśnień odnoszących się do Karty wynika, że odzwierciedla on prawa określone w art. 6 ust. 1 EKPC²⁹.

²⁵ Wyrok ETPC z 13.05.1980 r., *Artico przeciwko Włochom*, nr 6694/74, pkt 33.

²⁶ Por. A. Wróbel, *Uwagi w kwestii prawa obywatela Unii Europejskiej do sądu wspólnotowego (główne tezy)*, [w:] *Prawo polskie a prawo Unii Europejskiej*, red. E. Piontek, Warszawa 2003, s. 234. Zob. też: *Podręcznik prawa europejskiego dotyczącego dostępu do wymiaru sprawiedliwości*, Agencja Praw Podstawowych, Luksemburg 2016, s. 15-55, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2016-handbook-on-access-to-justice_pl.pdf [dostęp: 9.11.2023].

²⁷ Wyrok TSUE z 12.02.2015 r., C-567/13, Nóra Baczó i János István Vizsnyiczai przeciwko Raiffeisen Bank Zrt, pkt 56-57. Zob. także wyrok TSUE z 5.12.2013 r., C-413/12, Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León przeciwko Anuntis Segundamano España SL, pkt 41.

²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTEXT> [dostęp: 9.11.2023].

²⁹ Wyrok TSUE z 6.09.2012 r., C-619/10, Trade Agency Ltd przeciwko Seramico Investments Ltd, pkt 52.

Powyższy artykuł Karty zapewnia ochronę w zakresie oferowanym na gruncie art. 6 EKPC, w odniesieniu do wszystkich praw i obowiązków wynikających z prawa unijnego³⁰. Takie powiązanie prawa unijnego z prawem wynikającym z EKPC oznacza, że prawo ustanowione w ramach Rady Europy będzie również istotne na gruncie prawa unijnego, jednak z zastrzeżeniem odmiennych przepisów. W jednym ze swoich orzeczeń Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazał nawet, że: „Naruszenie przez sąd Unii wynikające z art. 47 akapit drugi Karty praw podstawowych Unii Europejskiej obowiązku do wydania w rozsądnym terminie orzeczenia w sprawach do niego skierowanych powinno spotkać się z sankcją w postaci skargi o odszkodowanie wniesionej przed Sąd, ponieważ taka skarga stanowi skuteczny ku temu środek”³¹.

Jednakże Karta Praw Podstawowych znajduje zastosowanie w kontekście krajowym wyłącznie w sytuacji, gdy państwa członkowskie stosują prawo Unii (lub dokonują od niego odstępstwa)³².

Zatem art. 47 Karty urzeczywistnia prawną zasadę stosowaną przez Unię Europejską, która stanowi, że państwa członkowskie muszą zapewnić skuteczną ochronę sądową praw jednostek wynikających z prawa Unii. Należy to rozumieć w ten sposób, że prawo dostępu do sądu ma zastosowanie każdorazowo, gdy związane jest to z prawami i wolnościami gwarantowanymi na mocy prawa unijnego. Obowiązkiem państw członkowskich jest ustanowienie systemu takich środków prawnych i procedur, które służą zapewnieniu poszanowania praw gwarantowanych przez prawo unijne³³. Ponadto ustawodawstwo państw członkowskich nie może godzić w skuteczną ochronę sądową tychże praw³⁴.

Dla przykładu można powołać wyrok w sprawie *Boxus i in. vs. Région wallonne*³⁵, w którym sąd belgijski podniósł kwestię dotyczącą dyrektywy w sprawie oceny oddziaływania na środowisko po zatwierdzeniu przedsięwzięcia w drodze

³⁰ Wyrok TSUE 6.11.2013 r., C-199/11, *Europese Gemeenschap przeciwko Otis NV i in.*, pkt 47.

³¹ Sprawa C-40/12 P *Gascogne Sack Deutschland GmbH przeciwko Komisji Europejskiej*, z 26.11.2013 r.

³² W przedmiocie ograniczeń art. 6, zob. np. wyrok ETPC z 5.10.2000 r., *Maaouia przeciwko Francji*, nr 39652/98. W przedmiocie zakresu art. 47, zob. Wyrok TSUE z 27.11.2012 r., C-370/12, *Thomas Pringle przeciwko Government of Ireland, Ireland i The Attorney General*, pkt 178-182.

³³ Wyrok TSUE z 13.03.2007 r., C-432/05, *Unibet (London) Ltd i Unibet (International) Ltd przeciwko Justitiekanslern*, pkt. 37-42.

³⁴ Wyrok TSUE z 22.12.2010 r., C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, pkt 59.

³⁵ Wyrok TSUE z 18.10.2011 r., sprawy połączone, od C-128/09 do C-131/09, C-134/09 i C-135/09, *Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durlot i in., Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois przeciwko Région wallonne*, pkt. 49-57.

aktu ustawodawczego (dekretu) wydanego przez parlament waloński, w odniesieniu do którego, w świetle prawa krajowego, nie przewidziano żadnej istotnej procedury odwoławczej. Trybunał unijny orzekł, że uprawnienia w zakresie dokonania kontroli aktu ustawodawczego są niezbędne w celu zapewnienia skutecznej ochrony sądowej praw proceduralnych przysługujących jednostce, nawet jeżeli nie przewiduje tego prawo krajowe.

Ponadto, żeby ułatwić dostęp do sądu w przypadku sporów transgranicznych, Unia wydała wiele aktów prawa wtórnego o charakterze prawa prywatnego międzynarodowego. Prawo to zostało przyjęte w celu ułatwienia ustalenia właściwości sądu państwa członkowskiego. Najczęściej akty te dotyczą przede wszystkim jurysdykcji, właściwego prawa oraz uznawania i egzekwowania orzeczeń w dziedzinie prawa cywilnego³⁶.

Prawo do sądu w Konstytucji RP

Ochrona praw i wolności przyjęta w Konstytucji RP opiera się na zasadach pomocniczości państwa i prawa. Jak zaznacza Andrzej Redelbach: „uznano, że podstawową wartością w funkcjonowaniu państwa jest przyrodzona i niezbywalna godność człowieka, a stąd priorytetowe znaczenie nadano wolności człowieka oraz zasadzie *in dubio pro humanitate*”³⁷.

Zarówno Konstytucja RP, jak i Konwencja Praw Człowieka opierają się przede wszystkim na koncepcji prawnonaturalnej i ochronie praw zasadniczych. „Trafności takiego rozwiązania można upatrywać w tym, że nie sposób wskazywać jakiegось absolutnego systemu wartości, do którego mogłaby się odwołać odrębnie

³⁶ Np. Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.U. L 12; Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (wersja przekształcona), Dz.U. L 351 (Dania nie uczestniczyła w przyjęciu rozporządzenia); Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz.U. L 201/107; Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, Dz.U. L 338/1; lub Rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, Dz.U. L 7/1. Przyjęte regulacje obejmują najczęściej jurysdykcję i uznawanie oraz wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych, w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

³⁷ A. Redelbach, *op. cit.*, s. 26.

i samodzielnie każda konstytuanta, a jednocześnie dysponujemy już w Europie standardem regionalnym w tej mierze”³⁸.

Niewątpliwie konstytucyjne regulacje dotyczące praw człowieka kształtowały się pod wpływem prawa międzynarodowego, w szczególności traktatów, których Rzeczpospolita jest stroną. Należy mieć na uwadze, że zadaniem ustawodawstwa krajowego jest realizacja zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego, z zastrzeżeniem jednak, że normy międzynarodowe stanowią jedynie wzorzec i pewne minimum, które państwo musi spełnić. Państwo może natomiast, wypełniając zobowiązania międzynarodowe, rozszerzyć ochronę praw jednostki w krajowym ustawodawstwie³⁹.

Niejednokrotnie o sposobie obowiązywania norm prawa międzynarodowego w swoich orzeczeniach wypowiadał się ETPC: „Trybunał pragnie przypomnieć, że przepisy Konwencji muszą być stosowane zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego, w szczególności tego, które odnosi się do międzynarodowej ochrony praw człowieka”⁴⁰.

Prawo do sądu uznawane jest za jedno z praw podstawowych jednostki. Konstytucja RP prawo do sądu lokuje w art. 45. W orzecznictwie konstytucyjnym podkreśla się, że:

[...] jednym z fundamentalnych założeń demokratycznego państwa prawnego jest zasada dostępu obywateli do sądu w celu umożliwienia im obrony ich interesów przed niezawisłym organem kierującym się wyłącznie obowiązującym w państwie prawem. [...] a na prawo do sądu składają się w szczególności: prawo dostępu do sądu (prawo uruchomienia procedury), prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury (zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności) oraz prawo do wyroku sądowego (prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia)⁴¹.

W podobnym tonie wypowiada się Zdzisław Czeszejko-Sochacki, który twierdzi, że:

Konstytucyjna formuła prawa do sądu (niewątpliwie inspirowana poglądami polskiej doktryny i międzynarodowymi normami) może być rozpatrywana w dwu znaczeniach: 1) jako zasada prawa konstytucyjnego; 2) jako podmiotowe prawo jednostki. W pierwszym znaczeniu zasada ta jest dyrektywą tworzenia prawa oraz dyrektywą interpretacyjną. [...] W drugim znaczeniu prawo do sądu jest prawem podmiotowym, tworzy podstawę roszczenia jednostki, co zwłaszcza przy bezpośrednim stosowaniu Konstytucji (art. 8 ust. 2) może być samodzielną podstawą prawną⁴².

³⁸ *Ibidem*, s. 29.

³⁹ M. Masternak-Kubiak, *Miejsce i znaczenie międzynarodowych źródeł prawa praw człowieka w polskim porządku konstytucyjnoprawnym*, [w:] *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP. Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, red. M. Jabłoński, Warszawa 2010, s. 32.

⁴⁰ Wyrok ETPC z 8.01.2008 r., 8677/03, Leglis.

⁴¹ Wyrok TK z 12.03.2002 r., P 9/01, OTK-A 2002/2/14.

⁴² Z. Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 87.

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. stanowi, że przysługuje ono „każdemu”. Tym samym konstytucyjne prawo do sądu odnosi się do jak najszerszego zakresu podmiotowego⁴³.

Jako że prawo do sądu przysługuje „każdemu”, tym samym do grona tego zaliczymy nie tylko obywateli RP, ale także cudzoziemców oraz apatrydów. „Każdy” to zarówno osoba fizyczna oraz osoba prawna, jak i inne jednostki organizacyjne, w tym te nieposiadające osobowości prawnej, ale posiadające zdolność prawną (np. wspólnota mieszkaniowa). Trybunał Konstytucyjny zaznacza, że z prawa do sądu może korzystać „każdy”, włącznie z osobami prawnymi prawa prywatnego⁴⁴ oraz podmiotami prawa publicznego, jak np. jednostki samorządu terytorialnego⁴⁵.

Wyrażone w Konstytucji RP prawo do sądu zostało ujęte szeroko również w sensie przedmiotowym – „sprawa”. Nieco trudniej jest ze wskazaniem zakresu przedmiotowego prawa do sądu, przede wszystkim ze względu na brak dookreślonego, powszechnie przyjętego pojęcie „sprawy”. Problem z jednoznacznym zdefiniowaniem „sprawy” jest nie tylko w orzecznictwie, ale i w literaturze przedmiotu. Trybunał Konstytucyjny sygnalizuje, że: „pojęcie «sprawy» nie zostało jednak określone w sposób jednoznaczny ani w doktrynie, ani w orzecznictwie. Poszczególne gałęzie prawa posługują się tym określeniem w różnych znaczeniach. Doktryna nie daje jasnych wskazówek do interpretacji art. 45 ust. 1 Konstytucji”⁴⁶. Z kolei Sąd Najwyższy uważa, że: „współcześnie, poczynwszy od początku lat dziewięćdziesiątych, w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje koncepcja «sprawy» oparta na idei tzw. roszczenia procesowego, co oznacza, że o dopuszczalności drogi sądowej nie decyduje obiektywne istnienie prawa podmiotowego, lecz jedynie twierdzenie strony o jego istnieniu”⁴⁷.

W piśmiennictwie również nie ma tożsamości poglądów co do rozumienia pojęcia sprawy. Hofmański zauważa, że dokonując wykładni tego pojęcia, „trzeba mieć na uwadze treść art. 77 ust. 2 Konstytucji, według którego ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności i praw”⁴⁸, Paweł Grzegorzcyk i Karol Weitz zaś sygnalizują, że: „pojęcie sprawy jest nieostre, a wyznaczenie jej konturów zostało powierzone orzecznictwu i doktrynie”⁴⁹.

⁴³ O. Hołub-Kowalczyk, *Nieodpłatna pomoc prawna jako element prawa do sądu w polskim porządku prawnym*, [w:] *Identyfikacja treści prawa do sądu...*, s. 99.

⁴⁴ Zob. wyrok TK z 9.06.1998 r., K 28/97, OTK 1998, Nr 4, poz. 50; wyrok TK z 30.10.2010 r., SK 20/11, OTK-A 2012, Nr 9, poz. 110.

⁴⁵ D. Lis-Staranowicz, *Konstytucyjne środki ochrony wolności i praw*, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji...*, s. 241.

⁴⁶ Wyrok TK z 9.06.1998 r., K 28/97, OTK 1998, Nr 4, poz. 50. Zob. też wyrok TK z dnia 30 października 2012 r., SK 20/11, OTK-A 2012, Nr 9, poz. 110.

⁴⁷ Postanowienie SN z 19.12.2003 r., III CK 319/03, OSNC 2005, Nr 2, poz. 31.

⁴⁸ P. Hofmański, *op. cit.*, s. 267.

⁴⁹ P. Grzegorzcyk, K. Weitz, *Art. 45*, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1-86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1106.

Każdy powinien mieć zapewniony dostęp do sądu, z zaznaczeniem, że nie chodzi tu jedynie o sąd I instancji, ale także o postępowania odwoławcze.

Ponadto za pewne ograniczenia prawa do sądu należy wskazać terminy procesowe, które jednak zapewniają jednostce skuteczniejsze dochodzenie jej roszczeń i praw⁵⁰. Poza tym za ograniczenie prawa do sądu uchodzą również koszty sądowe, nie zawsze bowiem jednostka może sobie pozwolić na pokrycie tychże kosztów. W przypadku braku możliwości uiszczenia kosztów sądowych istnieje instytucja zwolnienia z kosztów sądowych, a także dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej⁵¹.

Zakończenie

Prawo do sądu jest prawem podmiotowym jednostki, które stanowi o jej statusie oraz dodatkowo jest gwarancją realizacji innych praw należnych jednostce. Prawo do sądu uregulowane jest w prawie międzynarodowym, a prawo krajowe winno czynić zadość tymże regulacjom. Należy podkreślić, że regulacje międzynarodowe wskazują pewne standardy oraz wyznaczają kierunek dla regulacji krajowych.

Jako podstawowy akt stanowiący o prawach człowieka, w którym jednocześnie znajdujemy regulację prawa do sądu jest art. 10 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw i Podstawowych wolności Człowieka oraz art. 47 Karty Praw Podstawowych UE. Regulacje te w głównej mierze gwarantują jednostce prawo do sprawiedliwego procesu, rozpoznawanego przez niezależny i bezstronny sąd.

Ponadto trzeba mieć również na uwadze, że państwa są zobowiązane do przestrzegania norm prawa międzynarodowego oraz do umów międzynarodowych, których są stronami. W związku z tym państwo nie może powoływać się na krajowe regulacje w celu uniknięcia realizacji zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego oraz umów, których są stroną, a samo zawieranie przez państwo umów międzynarodowych powoduje konieczność wprowadzania standardów międzynarodowych do własnego, krajowego porządku prawnego⁵². Tym samym Konstytucja RP, czyniąc zadość regulacjom międzynarodowym, stanowi o prawie do sądu w art. 45 ust. 1.

Warto jednakże podkreślić, że pełna realizacja prawa do sądu jest możliwa dopiero po odpowiednim ukształtowaniu zarówno przez przepisy prawa materialnego, jak i prawa procesowego. Dopiero wówczas można mówić o prawidłowym zagwa-

⁵⁰ B. Banaszak, M. Jabłoński, [w:] *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 r.*, red. J. Boć, Wrocław 1998, s. 91.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² M. Masternak-Kubiak, *op. cit.*, s. 30.

rantowaniu prawa do sądu jednostki. Tym samym możemy mówić o „podwójnym wymiarze prawa określonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – wymiarze ustawodawczym i wymiarze realizacyjnym, którego uregulowania prawne znajdują się (powinny znajdować) zastosowanie w postępowaniu sądowym w konkretnej sprawie”⁵³.

Literatura

- Astramowicz-Leyk T., *Międzynarodowe systemy ochrony praw i wolności człowieka*, Olsztyn 2009.
- Augustyniak M. [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2016.
- Banaszak B., Jabłoński M., [w:] *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 r.*, red. J. Boć, Wrocław 1998.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11-12.
- Grzegorzczak P., Weitz K., *Art. 45*, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1-86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Hofmański P., *Prawo do sądu w sprawach karnych jako gwarancja ochrony praw człowieka*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich ochrona sądowa*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997.
- Hofmański P., Wróbel A., [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1, *Komentarz do art. 1-18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Holub-Kowalczyk O., Jabłoński M., Radajewski M., *Identyfikacja treści prawa do sądu – wybrane zagadnienia*, Wrocław 2019, https://bibliotekacyfrowa.pl/Content/98888/PDF/Identyfikacja_treści_prawa_do_sądu_wybrane_zagadnienia.pdf.
- Jabłoński M., Jarosz-Żukowska S., *Prawa człowieka i systemy ich ochrony*, Wrocław 2004.
- Kędzia Z., *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka – pomnik czy żywy dokument?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2018, z. 4.
- Lis-Staranowicz D., *Konstytucyjne środki ochrony wolności i praw*, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2016.
- Masternak-Kubiak M., *Miejsce i znaczenie międzynarodowych źródeł prawa człowieka w polskim porządku konstytucyjnoprawnym*, [w:] *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP. Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, red. M. Jabłoński, Warszawa 2010.
- Motyka K., *Prawa człowieka*, Lublin 2008.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej*, Warszawa 1992.
- Oniszczyk J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004.
- Podręcznik prawa europejskiego dotyczącego dostępu do wymiaru sprawiedliwości*, Agencja Praw Podstawowych, Luksemburg 2016, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2016-handbook-on-access-to-justice_pl.pdf.
- Redelbach A., *Sądy a ochrona praw człowieka*, Toruń 1999.
- Sarnecki P., *Art. 45*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Sztorc M., *Wymiar sprawiedliwości – zagadnienia ogólne*, [w:] *Organy państwowe w ustroju konstytucyjnym RP*, red. H. Zięba-Załucka, Rzeszów 2016.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2008.
- Wróbel A., *Uwagi w kwestii prawa obywatela Unii Europejskiej do sądu wspólnotowego (główne tezy)*, [w:] *Prawo polskie a prawo Unii Europejskiej*, red. E. Piontek, Warszawa 2003.

⁵³ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2008, s. 110-111.